

HEGEDŰS IMRE JÁNOS

A Nagyúr

Falusi Márton: Halálos szótövek kertje

Ha túlságosan bonyolult, elvont, szövödményes jelrendszer dzsungelébe kénytelen behatolni az irodalomértelmező, közvetett eszközökhöz folyamodik, akárcsak az atomreaktorok technikusai a lemezek behelyezésekor. Ők is csak képernyőn látják a csipeszek munkáját, működését.

Irodalmi hasonlat is kívánkozik ide, azt írták régi, jó színművek szerzői: „Félre!”, vagyis úgy tett a színész a színpadon, mintha ott se lenne a közönség, holott neki mondja, amit mond.

Nevezük kottakönyvnek ezt az áttételes, nem közvetlen eszközt, amelyben a hangjegyek helyett bölcsességek, axiómák, példalózások, allúziók sorakoznak, azokat betűkkel jelzi Jegyzetíró, s az elemzés során hivatkozik rájuk. Így puskáztunk diákkorunkban.

Íme, a hangjegyfűzet, amiből játszunk! Íme, a csipesz, amivel benyúlunk az atomreaktorba!

a) Bánffy Miklós erdélyi író, képzőművész, színpadi rendező, díszlettervező, politikus, gondolatmilliomos, a 20. század kivételes elméje, nemes humanistája volt. A *Nagyúr* színművét kortársai rajongva méltatták.

b) Niccolò Machiavelli jog- és hadtudós nevéhez hírhedt és vészes mondat tapadt: A cél szentesíti az eszközöket.

c) Švejk azt kiabálja a lövészárokból, és integet veszettül, hogy ide ne lőjenek, itt emberek vannak.

d) Az édenkertben Ádám és Éva a bűnbeesés előtt ágyékukon nem viseltek fügefalevelet.

e) A *Prédikátor* könyvében az áll, hogy minden hiábavaló, és hogy „semmi nincs új dolog a Nap alatt”.

f) Madách mint szellemi légtornász, az utolsó reményfoszlányba kapaszkodik: Az ember célja a küzdés maga, ezért hát: „Mondottam ember, küzdj, és bízza bízzál”.

g) Heidegger megkülönbözteti a létet a létezésétől: „Nem tudjuk, a lét mit jelent. De ha megkérdezzük, »Mi a lét?«, már benne tartjuk magunkat a »van« megértésében anélkül, hogy fogalmilag képesek lennénk rögzíteni, hogy mit is jelent” (*Lét és idő*).

h) Theodor Adorno szerint „Auschwitz után verset írni barbárság”.

i) Bartók Béla: Csak tiszta forrásból?

j) „A világon két dolog végtelen: a világegyetem és az emberi hülyeség. Bár az elsőben nem vagyok biztos” (Albert Einstein).

•

Bizonyára tucatnyi más eljárás, mód létezik, amelyekkel meg lehetne közelíteni Falusi Márton költészetét, de nem árt, ha van kifeszített háló – ez már a harmadik hasonlat! – a légtornász alatt. Az elemzés folyamán Jegyzetíró legtöbbször csak az axióma, a bölcsesség stb. betűpontját ismétli meg, és számít az olvasó aktív figyelmére.

Falusi legújabb verseskötetének a címe: *Halálos szótövek kertje*. Magvas, talányokkal tűzdelt líráról van szó, ezért a képanyag kibontása lehet az elsődleges cél.

A címben a genitivus („szótövek kertje”) megfejtése még könnyű feladat, igaz, sűrű bozótban ébredünk föl, ha belegabalyodunk a névátvitel (szó és tő) vagy a kert mint gyűjtőfogalom bokraiba. Súlyos viszont a „halálos” jelző! Ellentéte az étellel asszociáló szónak, tőnek, kertnek. De hát... Lásd a h) pontot! Nem könnyű manapság verset írni.

Hiba lenne a továbbiakban föltenni a strukturalista, grammatizáló vaskalapot, költőnk fűgét mutatna. Tanácsosabb a filozófia hátsólovára fölkapaszkodni; nagyszerű esszé tanulmányt írt Falusi: *Mennyi filozófiát bír meg a költészet?*

Platón híres, túl gyakran idézett, de megkerülhetetlen hasonlatában (*Állam*, VII. könyv) lekötött rabok sínylődnek egy óriásbarlangban, hatalmas tűz ég, az örök tárgyakat emelnek magasba, s azok árnyai rávetülnek a falra. A rabok csak ezt látják, ezt ismerik, nekik ez a valóság. Az árnyak. (A hasonlat használatára Szerzőnk is feljogosít: „mea maxima culpa / filmtekerését a vallomás platóni / barlangfalára vetítem” [*Egyetlen negatív*]).

De folytassuk az ókor egyik legizgalmasabb történetét! Egy rabot szabadon engednek az örök, kiviszik a barlangból, az megismeri a való világot, s amikor visszaviszik, mesélni kezd társainak. Azok nem hiszik. Bolondnak tartják. Kiröhögik. (Mestermódra írta meg ezt Rákossy Gergely *Békák a kútban* konzseniális novellájában!)

Mi az hát, amit Falusi Márton közöl, elmond, elmesél, megversel, amit – aktualizáljuk és alkalmazunk Platón hasonlatát! – a lekötözöttek nem láthattak, de ő, a szabadonbocsátott igen? Mi az, amit nem hisznek el neki, ami miatt esetleg kiröhögögetik, bolondnak tarthatják? Szedjük össze egy csokrot:

„Bűnök hozzák világra a reményt, / és a förtelem”; „Tulajdonságokat tűhegygel öltve / hímzőcérnáig visszabontalak” ; „csontok, csövek roppannak, huzalok / szakadnak bevokolt idegtéglában, / rajtunk üt üledék, sár és nedvességfolt”; „kettős / látású köztereinket botlatókö / és csatornafedél segíti át saját / árnyékán”; „Üvegteglába falazott napsütés hími / vakolatunk polgárpenészt”; „Plüssfülű stúdióban / áthallásokat cenzor / tisztít szilenciummal, / bevattázza sugdosó / kagylóinkat, s párttitkár / tökig leizzad”; „Klasszicista homlokzatból hordozom / végig tekintetem az ablakokon / négy évvel a jogerős határozat / után, s várva várom, mikor érkezel / Rippl-Rónaival”. A csokor érinti (illusztrálja? bizonyítja?) a jegyzet bevezetőjében összeállított kottakönyv c), e), g), j) betűkkel jelzett téziseit, axiómáit.

Mit kezdjen velük az olvasó? Csak két viszonyulás, csak két értelmezés lehetséges. Ha Platón barlangjában (lásd világ) mindnyájan falhoz kötött rabok vagyunk, és sohasem láttuk azt a valóságot, amit Falusi Márton látott, akkor megtagadjuk és hiteltelennek tartjuk őt. De ha valósra, újra, izgató szépre fogékony az olvasó („Frissek a vérben, nagyok a hitben” [Ady]), akkor fel-felsikongunk, mint Kazinczy Ferenc egy-egy remek levél vagy írás olvasatán, akkor ennek a költészetnek a szavai, szóbozótjai, mondatdzsungeljei különleges esztétikai és morális gyönyörmezőkre vezetnek-visznek.

Igaz, a világ igen-igen radikális változásával számolnunk kell. Bármekkora is az empátiánk, a rokonszenvünk ezzel a költészettel szemben, nem függ minden a szerzőtől. Lásd f) pont!

Legyünk kíméletesek azokkal szemben, akik kezükbe lantot vesznek! (Petőfi-parafrázis.) A megítélés szigorának enyhítése végett keresni kell olyan képet, amelyben – észrevétlenül – klasszikusok, idősebb kortársak ujjbegygyakorlatai is beépültek. Egyetlenegy álljon itt: „harangtölcsérek bombáikat kioldják” (*Egyetlen negatív*). Olyan kellemes érzés meglepni önmagunkat saját fölfedezésünkkel, s rajtafogni a szerzőt áthallásos képalkotásán: „s dörögtek a hídfőn a székely harangok” (Kányádi).

Van egy pont a tézisek között, az i), amellyel kiemelten foglalkozni kell. Szimplifikáló sztereotípiá, kopott közhely alakult ki Bartók zsenialitásáról. A „csak tiszta forrásból” valóban létezett, ma is létező szellemi valóság, de megtévesztő. Bartók nemcsak tiszta forrásból merítkezett, erre éppen ő figyelmeztet egyik legnagyobb művében, a *Cantata profanában*. Ha tiszta a forrásvíz, akkor miért profán? Miért profán ez az ének, ez a kantáta?

Bartók zenéje nem források vízcsobogása. Bartók zenéje „hangzavar” (Illyés Gyula), Bartók zenéje „Fából faragott fájdalom, / kőbe kalapált gyűlölet, / allegro-barbaro-jelen” (Szilágyi Domokos), Bartók zenéje a Trianon-palota gyilkos terméből kiáramló, örült hangorkán és a barna, a vörös veszedelmek borzalmától remegő szarvasbögés. A Bartók-zenéről ragyogó szellemek, nagy tudósok nyilatkoztak. Pontosan megírták ódában, rapszódiában, tanulmányban azt, hogy milyen – a Bartók-zene.

Falusi Márton nem nyilatkozott. Ő úgy ír, ahogy Bartók komponált. Profán barbárság, szarkazmus, ironia feszíti szép trópusait. A kötet címadó versének alcíme amúgy is zeneműfaj neve: *Halálos szótövek kertje – zongoraetűd két tételben*. De ezt sajátos módon teszi, valahogy úgy, ahogy a lövészárok derék katonája, Švejk kiabál: Ide ne lőjenek! Itt emberek vannak! S ez már ismét a kottakönyvünk c) pontja.

Egyenesítsük ki hát a kaszát! („A nyár heves, a kasza egyenes!” [Ady]). A Platón barlangjából ki-
vezetett rab azt látta, hogy pont azért lőnek oda, mert ott emberek vannak. Ez a cél! Ezt gyakorolja
az ember időtlen idők óta. Ez a Machiavelli-szindróma. Kipipálhatjuk kottakönyvünkben a b) pontot.

Azt az ellentmondást, hogy miért lőnek a lövészárkokba, ha ott emberek vannak, még soha sen-
ki nem oldotta fel. Nem is fogja feloldani soha senki. De Falusi Márton költészete erről szól, ezt csi-
korogja, nyüszíti, dadogja, félrebeszélései emiatt vannak.

Hagyjuk pihenni rövid időre az ész feszülését.

Második, harmadik olvasatra – ez a minimum! – kibomlanak olyan szépségek, amelyekben a
hagyományos lírához szokott olvasók is gyönyörködhetnek.

Az ember legősibb vágya a föld és az ég közötti távolság legyőzése. Erről szólnak a keleti epo-
szok, erről szól a bibliai Babel-torony története, és ez tűnik fel, mint égen a szívárvány, a legszebb
moldvai csángó balladánkban. Egyik címe: *Márton Szép Ilona*, másik címe: *A mennybe vitt leány*.
Lészpeden gyűjtötték: „Fel es feltekinte / Ékes feje felé, / Hát úgy jó, hát úgy jó / Fodor fejr bárány.
/ A két szarva hegyin / Két szép gyűjtött gyertya, / S a két füle tövin / Két szép arany csercesel.”

Szívárvány a búzavirágot szedő lány feje fölött az égen! Micsoda dús, álomszép jelenet! Azért
jött le gyalogösvényen a fodor fejr bárány, mert fenn, a mennyben hía van a szüzek seregének, pó-
tolni kell a hiányt, Márton Szép Ilona a kiszemelt földi szűz.

Ezt írja át, fordítja le Falusi Márton 21. századi magyar nyelvre, a szervátültetést végző sebész
eszméletvesztő műtétét végzi el: „...csodák csodája! Mégis túsul ejt mennyországom! / Hajnal négy
tájt a DJ bevégi szolgálatát, / plafonról ereszkedőben fodor fejr bárány, / jobbján stroboszkóp,
balján engem pásztázó fejgép, / szarva színültig csordult poharaktól roskadozik, / homlokán belé-
pő jegy pecsétje haloványul.”

Minden író, költő kísértete, jó vagy rossz szelleme az Olvasó. A Nagýrdemű. Nos, ezt az Olva-
sót, a Nagýrdeműt kell megkérdezni: Kell ez a líra? Szabad átírni a nemes veretű ballada szövegét?

Egyértelmű a válasz: Igen! Kell ez a líra, az átírás legalább annyira fontos, mint amilyen
Champollion tette, cselekedete volt, amikor megfejtette az egyiptomi hieroglifeket. Az igazgyöngyök
ugyanis az egykor működő vulkánok lávájával felszínre tört Föld-magmából keletkeztek. De Falusi
Márton költészete nem kialudt vulkánok terméke. Ő maga a működő vulkán, s csak idő kérdése, mi-
kor tekinti igazgyöngynek verseit az átlagolvasó.

Lábujjhegyen, jobbra-balra tekintve közelítsünk a kottakönyv d) pontjához. Miért is jön az égből
a fodor fejr bárány? Mert hía vagy ott, fenn a szüzek seregének. Az teljesen egyértelmű, hogy az
égi világ a földi világ tükörképe. Bizony, itt lenn, a földön nemcsak hía van manapság a szüzek se-
regének, hanem kimentek ők a divatból. Nem szűntek meg, hanem átalakultak. Nevük botrányos, de
ha homokba dugjuk a fejünket, attól még léteznek. Úgy hívják őket, hogy ribancok, kurvák, prostitu-
áltak, ringyók, bestiák, ribizlik... Felsorolni sem lehet a ledérkéket megnevező, bizony nem éppen
esztétikumot vagy gyönyört keltő szavakat.

S már meg is érkeztünk a kottakönyv problémás, botrányos d) pontjához: a bűnbeesés előtt
nem volt az Édenkert két lakójának az ágyékán fügefalevél. De talán nem is kell visszamenni a pa-
radicsomkertig, régészek tárták föl, hogy a mindenki által csodált, művelt görögök hatalmas
phalloszokat festettek a szobák és a házak falaira, és az is közismert, hogy a Pompeji és Herculaneum
vulkánhamuja alól kiásott falfreskók a szexuális élet olyan pozícióit és jeleneteit ábrázolják, ame-
lyek láttán a diáklányok kirándulócsoportjait vezető kedvesnővérek szemérmesen sütik földre a
szemüket. Igaz, csak a kedvesnővérek!

Nos, ennyi hídverés kellett ahhoz, hogy Falusi Márton lírájának egyik problematikus, sokak szá-
mára botrányos témakörébe belépünk. S ez a férfi–nő kapcsolat intim szférája. Falusi Márton nem
dugja homokba a fejét, nem süti le a szemét. Köznyelvi szóval: szabadszájú. De a szabadszájúság a
világlírában régi találmány, Villon volt az egyik fenegyerek, Falusi Márton sem lehet jobb a Deákné
vásznánál. Egy mazsola a témakörből: „Harminc vagyok, s több kurva vont / keblére, mint civil le-
ány. / Udvar ölelt, az utcafront / fedezte, úgy nem oly zsenánt” (*Fekszed ágyamat*).

Nem szorul védőügyvédre Falusi Márton, de olyan jó egymás mellé tenni a két zsenit. Tessék!
„Mit bánom én, ha utcasarkok rongya, / De elkísérjen egész a síromba. //...// Legyen kirugdalt, kita-
gadott céda, / Csak a szívébe láthassak be néha” (Ady Endre: *Az én menyasszonyom*). Bizony, a nyers,
zabolátlan szókimondással is kell kezdeni valamit. Még a könyökvédős, szálkás filoszoknak is le
kell nyelni azt.

Szerencsére a lírát nem a filozoknak írják, így nem törvényszerű az, hogy a Titanic összeütközik a jégszikkalával. Ne ütközzünk hát a jégszikkalával! Ne legyünk a Titanic utasai! Odüsszeusz még viaszt öntetett matrózai, vitézei fülébe, önmagát árbochoz köttette, mert a szirének éneke, csalfa csalogatása zátonyra futtatta volna a hajót.

Hallgassuk bátran a 21. századot, mert a 21. század mi vagyunk, emberek, nem a föld, nem a víz, nem a felhő, nem a humusz, nem a kő. Mert szó sincs arról, hogy Falusi Márton csak úgy szabadjára engedné a szót, hogy csak úgy, öncélúan hullatná ránk a pikáns kifejezéseket valamilyen obskúrus térből. Nemcsak az ő költészetében, hanem a jelenkori líránkban egyik legösszetettebb képcsoport a következő néhány sor: „Leütött próféta-kobak bál szentebb / nászajándékot jövendöl, bővérű / ágyásával csontszűkében szorong, / négyrét összecsuksott, kinyitható / kanapén, negyeddé borítékolt / fertályóra hosszába préselődve” (*Műtét a fiú karján*).

Félkötetnyi lexikonanyag birtokában „fejthető meg” a zsúfolt képhalmaz. Tele a világ képzőművésze, zenéje, irodalma Salomé történetével. Heródes és udvarnokai előtt táncol a lány, Herodiás felbujtására Keresztelő Szent János fejét kéri a királytól, hozzák is azt tálcán, véres, iszonyatos nászajándék. Ez a híres történet zuhan bele a 21. századba Falusi versével, s éppen a disszonancia izgalmas. Nem talál bele! Ami évszázadok története volt, ma már banalitás, ma már a hétköznapi ócska kelléke.

Melyik Madách Imre egyik leghíresebb mondata? „Nem az idő halad, mi változunk.” A világegyetem nem ismeri az időt. De a földi ember igen. Megváltoztunk. Nagyon megváltozott az emberi fajzat a 21. századra, s a költő érzi azt, úgy érzi, mint a nemes állatok az esőt, a vihar közeledtét.

Ezzel a Jegyzetírő ki is fogyott témaköreiből, egy kivétellel lejátszotta a kottakönyv futamait. Ez a kivétel az a) pont, ami töről metszett „Félre” utasítás a középkori színműírók részéről. Bánffy Miklós *A Nagyúr* színművében Attila hun király magasodik fel. Keleti kékjúr, hadvezér, botor módon nevezte a Nyugat barbárnak. A nomád népek csillagnézésben, geográfiában, kézművességben, állattartásban, sőt higiéniaiban is (!) a „művelt” Nyugat előtt jártak.

Van Falusi Mártonnak – nem a költőnek, hanem az embernek! – egy olyan vonása, amelyet ha néven nevezünk, kilépünk az irodalomkritika, az irodalomtörténet-írás fogalomköreiből. Falusi Márton barbár nagyúr. Mentalitása keleties. Ebben is tetten érhető: „Ágyamba nem csalszálak keleti arcélemmel” (*Fagypon*t).

Legyen hát ebben is rendhagyó ez a jegyzet, legyen több, mint recenzio, legyen Falusi Márton mentalitásának, attitűdjének, oeuvre-jének személyes (személyeskedő?), miniatűr összefoglalása. Hatalmas tudású, rendhagyóan gazdag műveltségű költő, esszéíró, kiemelkedik nemzedéktársai seregéből, keleties sietséggel nem várta meg az idős kort, hogy az irodalom doyenje legyen. Nem bölcs öregként, hanem zsenge korban lett azzá.

Doyen. Nagyúr.

S mindezekkel együtt, pontosabban mindezek ellenére szerény, egyszerű, kiváló ember, jó cim-bora, bő humorú társalgó. S a bort sem veti meg. (*Előretolt Helyőrség Íróakadémiája, 2017*)

